

Etnické konflikty a tenze na Balkánském poloostrově

VIIa. Srbi a Albánci (Kosovo a Metochie - Kosovský kotol); 25. 2. 2009

Kosovo je příliš malé na to, jak velký problém představuje pro Evropu. Není to mírně podezřelé? Na kosovské téma vyšlo od skončení ozbrojeného konfliktu jen v naší zemi několik desítek publikací a množství článků. V měřítku bývalé Jugoslávie a zbytku světa počítáme publikace s kosovskou tematikou na stovky, o člancích nemluvě. Kosovem se zabývá celá řada oborů. Ve svém krátkém příspěvku se proto budu věnovat pouze problematice vztahů mezi nealbánskými etniky na straně jedné a většinovými Albánci na straně druhé.

Po skončení konfliktu na Kosovu v červnu 1999 se mezinárodní společenství setkala se zcela odlišnou situací, než na jakou si zvykalo po dobu konfliktů v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině. Na Kosovu se v první fázi konfliktu v podstatě střetla dvě na první pohled odlišná etnika. Odlišná jazykem, částečně vzhledem a svým chováním a také způsobem života. V druhé fázi se již jednalo o konflikt Albánců s Nealbánci, tedy ne jenom se Srby. Ti, kteří navštívili Kosovo, můžou namítnout, že zdejší populace je řekněme snědší než v České republice, ale že jednotlivá etnika jsou od sebe nerozeznatelná. Není tomu úplně tak. Po delším pobytu na Kosovu je možné naučit se rozeznat Srba od Albánce. Místní to dokáží zcela přesně. A v tom je první kámen úrazu. Fyzický vzhled a jazyk způsobují omezení svobody pohybu jednotlivých etnik, zejména menšinových Srbů. Situace je ještě o to složitější, že dnešní mládež již není bilingvní a u starší generace lze často rozeznat etnickou příslušnost podle přízvuku. Dalším rozeznávacím prvkem dvou znesvářených etnik je SPZ u automobilu. Po stažení jugoslávské správy z provincie zavedli Albánci značení sestávající z písmen KS a číselné kombinace. Srbové používají staré značení z doby SFRJ. Dnes si nechávají zejména mladí Srbové registrovat svá vozidla albánským způsobem, aby docílili alespoň částečné svobody pohybu, skrytí za neprůhlednými skly svých automobilů a za písmeny KS.

Druhým kamenem úrazu je v podstatě dodnes trvající nejasný status Kosova. Po zavedení správy OSN a vyhlášení rezoluce 1244 v roce 1999 provincie znovu nabyla status jakési autonomie v rámci tehdejší nové Jugoslávie. Na rozdíl od Chorvatska nebo Bosny a

Hercegoviny operovalo zde mezinárodní společenství na území ještě donedávna samozvané a nikým neuznané republiky. Ani dnes po jednostranném vyhlášení kosovské nezávislosti není situace zcela jasná. Západní státy na Kosovu otevírají své zastupitelské úřady, EU zde zahajuje misi EULEX, OSN respektuje rezoluci 1244 a tedy územní celistvost Srbska a mezinárodní právo se třese v základech.

Každý, kdo má co do činění s Kosovem, se pouští na velmi tenký led. Vždycky jsem se snažil, snažím se a budu se snažit být v kosovské otázce nezávislým pozorovatelem. Mám velice blízko ke všem etnickým skupinám na Kosovu, ale nefavorizuji ani jednu z nich. Je třeba říci, že pravda bolí. Albánce ale bolí více než Srby, ti si již za posledních 15 let na negativní kritiku zvykli. To, co se stalo na Kosovu, není záležitost několika posledních let, je to výsledek dlouhodobého procesu vedení špatné politiky v provincii, na které se vlastně podílely všechny etnické skupiny bývalé SFRJ. Svoje si vytrpěli Albánci a dnes na Kosovu trpí Nealbánci, zejména Srbové. Od konce konfliktu až dodnes tady probíhá hon na čarodějnice, Albánci se mstí na Nealbáncích. Celá kosovská společnost je vysoce frustrovaná a nacionalisticky polarizovaná. Navíc se jedná o velice chudou, převážně hornatou agrární oblast (mnohem chudší než je např. Bosna a Hercegovina) o nevelké rozloze (Kosovo je o něco málo větší než Středočeský kraj), kde se můžeme setkat se všemi nešvary Balkánu. Na Kosovu se všichni znají a tato ztráta anonymity jenom přilévá olej do ohně etnické nesnášenlivosti. U Albánců přetrvávají silně protisrbské a protislovanské nálady, stejně jako tomu bylo u Chorvatů v 90. letech.

Dá se říci, že na Kosovu vládne strach. Menšinoví Nealbánci mají strach z většinových **ALBÁNCŮ** a Albánci mají strach sami ze sebe. Velice dobře tady funguje tichá pošta a dezinformace. Albánští sousedé na sebe zahlížejí a udávají se navzájem za spolupráci se Srby (třeba na bázi obchodu). V albánských domácnostech se likvidují nebo v lepším případě schovávají knihy psané srbsky nebo chorvatsky. Likviduje se vše, co jen trochu připomíná srbskou nebo jugoslávskou entitu. Tristní je situace ve školství. Děti jsou vychovávány k nenávisti ke svým etnickým sousedům. To jistě nevěští nic dobrého do budoucna. Velice ožehavá je otázka historického nároku na Kosovo. Albánci zastávají názor, že jsou přímými potomky starověkých Ilyrů, Srbové naopak tvrdí, že dříve přišli na Kosovo oni. Ani jedni ani druzí nejsou schopni povznést se nad historické křivdy a uznat, že právo na život na Kosovu mají obě etnika a že takovéto soupeření postrádá veškerý smysl. Albánci se bojí pohybovat v srbských enklávách na severu a na jihu provincie. Veškeré meziethnické kontakty jsou

paralyzovány. Velice těžké to mají ve smíšených manželstvích, kterých je však málo. K jedinému kontaktu dvou zneprátených etnik dochází na neutrální půdě humanitárních organizací, kde místní působí jako personál a jsou zde pod dohledem, nebo ve sféře obchodu, ať už na Kosovu nebo ve vnitřním Srbsku, kam kosovští Albánci často jezdí pro zboží. Praxe je taková, že na kosovsko – srbských hranicích se za poplatek vymění kosovská SPZ za srbskou a řidič pokračuje dále do Srbska. S kosovsko – albánskými SPZ (KS) mohou Albánci pouze do Albánie, Černé Hory a dále do Bosny a Hercegoviny. Z bezpečnostního hlediska jsou pro Albánci strategické srbské SPZ VR (okres Vranje), LE (okres Leskovac) a černoohorské UL (okres Ulcinj) a BA (okres Bar). Jedná se o okresy v Srbsku a v Černé Hoře, kde žije albánská menšina, takže není známo, jaké národnosti je posádka vozu. Automobily s těmito SPZ se mohou volně pohybovat po Kosovu i po vnitřním Srbsku a mají je veškeré kosovské kamiony. Je totiž pravděpodobné, že Kosovo je až z padesáti procent zásobováno právě ze Srbska.

Byznys kosovských Albánců s vnitřním Srbskem často zprostředkovávají kosovští **SRBOVÉ** žijící dnes v podstatě ve třech okrscích na severu provincie, v jednom okrsku na jihu a roztroušeni zejména v centrálním a východním Kosovu. Právě obchod s Albánci nebo práce pro některou humanitární organizaci je pro zdejší Srby jediným způsobem obživy. Odhaduje se, že až 150 000 Srbů odešlo s oblasti s odchodem jugoslávské správy v létě a na podzim 1999. Zbýlých asi 150 000 Srbů dnes žije na Kosovu v nelidských podmínkách. V první řadě jim schází svoboda pohybu. Srbové žijí uzavřeni ve svých enklávách a izolovaných vesnicích, často hlídání vojáky KFOR proti útokům Albánců. V některých větších městech zůstalo jenom několik Srbů uvězněných ve svých bytech nebo domech (Uroševac, Gnjilane). Vojáci KFOR jsou posíláni do etnicky smíšených vesnic, kde hrozí permanentní nebezpečí střetu. KFOR sváží Srby obrněnými vozy z ohrožených enkláv do bezpečnějších oblastí, kde mají Srbové možnost navštěvovat školy a zabezpečit potřeby každodenního života. Nezřídka dováží KFOR pomoc (potravinu, lékařskou pomoc apod.) přímo k lidem domů. V některých smíšených oblastech zejména na východě provincie se situace mírně zlepšuje. Srbové pomalu začínají vycházet do ulic mezi Albánci. Mezi etnický kontakt se však omezuje jen na pouliční obchod a je provázen ustrašenými pohledy všech zúčastněných. V některých umírněnějších oblastech, ale dokonce i v Prištině se objevují odvážlivci, kteří se po albánských ulicích pohybují ve vozidlech s jugoslávským značením. Celkově lze říci, že vztahy mezi Srby a Albánci jsou lepší na východě než na západě provincie. Lze si to logicky zdůvodnit tím, že Kosovo hraničí na západě s Albánií a na východě s vnitřním Srbskem. Svou roli hraje také

skutečnost, že nejtvrďší boje probíhaly právě na západním Kosovu, respektive v Metohii (západní část oblasti). Na východě je za nejmoderovanější považován okrsek Kosovska Kamenica. Několik roků po skončení konfliktu zde působil ruský prapor v rámci mise KFOR a tato malá oblast tvořila naprostou výjimku v rámci celého Kosova. Jedině zde bylo možné vysledovat poměrně normální soužití Albánců a Srbů. V této době tady dokonce fungovaly kavárny, které navštěvovala obě etnika, což je na Kosovu jinak zcela nemyslitelné. Je pravděpodobné, že nemalou zásluhu na tom měly právě ruské jednotky, které vzbuzovaly respekt na obou stranách a které byly kupodivu jako jedny z mála neustranné a naprosto profesionální. Shrneme-li současnou situaci na Kosovu, nedá se říci, že by se za dobu správy OSN vztahy mezi znesvářenými etniky nějak rapidně zlepšily. Mírný pokrok, který lze vyzorovat, můžeme komentovat slovy, že hon na čarodějnice je vyčerpávající a lehce ho vystřídala deziluze, do které se albánská společnost propadá. Jediný pevný bod vidí Albánci v magickém sedmnáctém únoru 2008, kdy došlo k jednostranné vyhlášení nezávislosti. Všichni ale dobře víme, že se tím kosovský problém nevyřeší.

Ve svém příspěvku bych nerad opomenul ostatní etnika, které na Kosovu žijí. Asi nejsmutnější osud mají srbsky hovořící **RÓMOVÉ**, kteří jsou Albánci považováni za kolaboranty Srbů. Žijící už tak v nuzných rómských poměrech jsou navíc vystaveni tvrdé persekuci ze strany Albánců. Naopak albánsky hovořící Rómové jsou útoků ušetřeni. Velice tristní život mají také kosovští **CHORVATÉ**, žijící v obci Janjevo na centrálním Kosovu a vymírající ve východokosovské Letnici. Jsou totiž Slované a hovoří Srbsky. Na rozdíl od kosovských Srbů nemají své bašty, jakými jsou pro Srby okrsky na severu a na jihu provincie, ani duchovní podporu, kterou mají Srbové v podobě pravoslavného kláštera Gračanica a v několika dalších klášterech střežených silami KFOR. **GORANCI** žijí v jižním cípu Kosova a ve větších městech. Jsou také slovanského původu. S Albánci je pojí islám a proto se jich konflikt tolik nedotýká. Kvalita jejich vztahů s Albánci ovšem hodně závisí na propojenosti kosovské populace. Zajímavé postavení vůči Albáncům mají místní **TURCI**. Na jedné straně jsou Nealbánci, ale Albánci je zároveň vnímají jako bratry ve zbrani proti Srbům. Status Nealbánců a s tím spojené problémy mají i ostatní drobné etnické skupiny. Ono jakési nealbánství je v přímém protikladu k albánství, tedy ke kolektivnímu pocitu Albánců k příslušnosti ke svému etniku. Tento pocit etnické příslušnosti je u Albánců silnější než u jiných balkánských národů a je na rozdíl od balkánských Slovanů silnější než pocit příslušnosti konfesní. Na Kosovu žijí také katoličtí Albánci, ale jejich vyznání není pro většinové muslimy překážkou.

Pojem národnostní nebo etnická menšina je na Balkáně v jistém smyslu pejorativní. Je v něm zde cítit jakýsi náznak méněcennosti. Kosovští Srbové se nikdy za národnostní menšinu nepovažovali, protože podle jugoslávské a srbské ústavy, které respektují, byli vždy státoporným národem Srbska a podle těchto ústav tedy i Kosova. Albánci mají podle srbské ústavy status národnostní menšiny sídlící na Kosovu a v přilehlých okresech jižního Srbska. S tím ovšem nesouhlasí kosovští Albánci. Podle nich jsou kosovští Srbové národnostní menšinou v jednostranně vyhlášené a Západem uznané Republice Kosovo a kosovští Albánci jsou zde státoporným národem. Podle klíče Albánci – většinový národ a Srbové – národnostní menšina se k tomuto problému staví i mezinárodní společenství, protože operuje jen na území Kosova. Pozitivním krokem bylo prosazení termínu (etnická) komunita - (ethnic) community oproti zde pejorativnímu označení etnická menšina.

Na Balkáně se říká, že „Kosovo není Bosna“ a je to asi pravda. Urovnat situaci na Kosovu je podle mého názoru úkol na několik desetiletí. Těší mě, že mezinárodní společenství pomalu začíná přehodnocovat situaci a černobílé vidění kosovského konfliktu se pomalu vytrácí. Za posledních osm let byl na Kosovu samozřejmě odveden kus práce, ale nemůžu se uchránit od názoru, že počínání mezinárodního společenství není dostatečně efektivní. Do oblasti by mělo odjíždět více odborníků a méně lovců kontraktů. V poslední době dochází stále častěji ke střetům Albánců s mezinárodní správou. Albánci jen velmi neochotně boří na černo postavené kavárny v centru Prištiny. Mezinárodní pracovníci se pomalu mění z osvoboditelů na nechtěné okupátory. Přítomnost mezinárodního společenství na Kosovu budou ovšem muset všechna etnika ještě nějakou dobu zkousnout. Mnozí misionáři za ty roky vyžráli a na Kosovu se i přes celkovou agónii místních začíná rodit stále více smysluplných projektů. Velmi pozitivně hodnotím aktivity OSN, OBSE a dalších organizací na poli kultury a školství. Jen se potvrzuje, že umění boří hranice. Již v roce 2001 na podzim proběhl například v Kosovské Kamenici folklórní festival, kterého se účastnily všechny větší etnické skupiny Kosova. Srbský soubor sklízel nadšené ovace Albánců a naopak. To je alespoň malý důkaz toho, že v lidech zůstalo cosi dobrého. Až někdo zorganizuje podobný festival v silně proalbánské západokosovské Djakovici, bude Kosovo připraveno na cestu do lepší budoucnosti.